

Jeles magyar vegyészek és gyógyszerészek a modern kémiai tudományok megalapozásában. II. rész. Vegyészek II. 1: Lengyel Béla professzor (1844–1913)

Kata Mihály¹, Gyéresi Árpád²

¹Szegedi Tudományegyetem, Gyógyszertechnológiai és Gyógyszerfelügyeleti Intézet

²Marosvásárhelyi Orvosi és Gyógyszerészeti Egyetem, Gyógyszerészeti Kémiai Tanszék

Kivonat

Lengyel Béla Körösladányban született 1844-ben, és lett a jeles magyar vegyészek egyike a modern kémiai tudományok megalapozásában, egyúttal egy többgenerációs kémikusdinasztia alapítója. Than Károly (Óbecse, 1843 – Budapest, 1908) az unokabátyja volt, kinek munkatársaként évtizedeken át Budapesten I. és II. évf. gyógyszerészhallgatókat oktatott gyógyszerészeti kémiára és analitikai kémiára. „A quantitativ kémiai analysis elemei” címmel írt kötete 1895-ben jelent meg. Részt vett a gyógyszerész-gyakornoki képzésben, 1887–1912 között – 25 éven át – a gyógyszerészeti vizsgabizottság elnöke volt. Főként ásványvizek elemzésével foglalkozott, és hazánkban elsőként a radioaktivitással. Munkatársai zöme is gyógyszerész volt. – Ki volt Lengyel Béla?

Kulcsszavak: Lengyel Béla, jeles magyar vegyész.

Famous Hungarian chemists and pharmacists – modern chemistry founders: Part II. Chemists II.1.: professor Lengyel Béla

Béla Lengyel was born in 1844 in village Körösladány and he was one of the most important chemists in foundation of up-to-date chemistry in Hungary. He started a chemist dynasty having several generations. He and Károly Than (Óbecse, 1843 – Budapest, 1908) were near relatives and he was co-worker by Than. He educated and examined students of pharmacy. He published a book titled „Elements of quantitative chemical analysis” in 1895. In research, he was dealing with radioactivity and analysis of mineral waters. – Who was Béla Lengyel?

Keywords: Béla Lengyel, a famous Hungarian chemist.

Bevezetés

Lengyel Béla Körösladányban született 1844-ben, és lett a jeles magyar vegyészek egyike a modern kémiai tudományok megalapozásában, egyúttal egy többgenerációs kémikusdinasztia alapítója.

Lengyel Béla professzor családi körülményei és tanulmányai

Óbecsén (ma: Vajdaság) Schrott Györgynek és feleségének, Valenták Teréznek két lánya született: Ottilia, aki később Than János felesége lett és Ágnes, akit Lengyel Kálmán vett feleségül. A Than családnak kilenc gyermeke volt, s közülük hatan fel is nőttek: két lány és négy fiú; utóbbiak – „ilyen-olyan beosztásban” – kivétel nélkül részt vettek a szabadságharcban. Schrott Ágnes és férje

– Lengyel Kálmán – ispánként a Wenckheim család fási birtokán élt. Béla fiuk 1844-ben ott született.

„Fás, Körösladányhoz tartozó pusztá Békés vármegye szeghalmi járásában, báró Wenckheim gyönyörű vadászlakával... Neve 1221-ben szerepel mint a Solt-nemzetség birtoka; 1323-ban már falu volt, utóbb a gerlai Ábrahámffy család kezébe ment át. A török hadjárat alatt elpusztult, de ismét felépült, az 1740–50 közti árvizektől sokat szenvedvén, lakói onnan elköltöztek, s a falu elpusztult.” [1]

A négy Than fiú közül kettő tisztként vett részt a szabadságharcban. Viszont Than Mór annyira vészna volt, hogy nem engedték harcolni, szép rajzaival így lett a szabadságharc „krónikása”, később híres festő, míg a 14-15 éves Károly a tüzéreknel szolgált, Bem tábornok seregében (nagyon fiatal kora miatt nem ítélték el). Közben Than János óbecsei házát a szerbek elfoglalták és kirabol-

3. ábra. Gyászjelentés

Pharmacopoea Hungarica III. egyik szakértője. S mint akkoriban minden vegyész, üvegtechnikusnak is kiváló volt! Összegyűjtött készülékeiből Körösladányban gazdag kiállítást rendeztek...

Tudományos és közéleti karrierje szintén jelentős: 1876-ban lett az MTA levelező tagja, 1877-től a II. sz. Kémiai Intézet igazgatója, 1894-ben az MTA rendes tagja, a Magyar Természettudományi Társulatban 1871-től altitkár, 1887-től első (fő)titkár, 1904-től alelnök és 1910-től elnök etc. [2–4]

Publikációi. Ilosvay Lajossal (1851–1936) 132 cikke jelent meg. Összesen közel 200 publikációjának témakörei a következők: általános kémiai jellegű kb. 70, ásványvíz-, tó-, forrás-, iszapelemzés 68, gázok vizsgálata 10, továbbá egyéb vegyelemzések. Titkári jelentéseinek és beszédeinek száma 25, ill. 5 dolgozata érinti a gyógyszerészgyakornokok képzését [2–4].

Elhunyt váratlan volt.

Újsághír. Szerda, 1913. március 12. [6]:

„Lengyel Béla egyetemi tanár, volt rektor, dékán és prorektor, miniszteri tanácsos, a II. számú kémiai intézet igazgatója, mint részvétellel értesülünk, ma reggel hatvankilenc éves korában meghalt. Tegnap délután még két rendes előadást tartott, előadása után pedig részt vett a tanárvizsgáló bizottságnak működésében. Este fiát, Lengyel Loránd dr.-t látogatta meg a legjobb egészségben, ma reggel pedig felesége halva lelte ágyában. Lengyel tanár régóta érelmeszesedésben szenvedett, de halála mégis váratlanul következett be...”

A Gyógyszerészeti Hetilap írta. „Lengyel Béla halt meg ma reggel. Váratlanul, hogy megilletődésünk annál nagyobb legyen. Szerényen, aminő egész élete volt.

4. ábra. Rippl-Rónai József festménye 1880 körül

Megelőző betegség nélkül, hirtelen, hogy annál gyötrelmesebb legyen a fájdalom, mely elmúlásakor oly kegyetlenül égeti lelkünket. Tegnap még életerős, munkabíró büszkeségünk! A magyar tudományos életnek kimagasló vezéralakja! Nekünk oltalmazó jó barátunk, aki szívében egybeforrott a magyar gyógyszerészettel...” [7]

Az 1913. március 12-én kiadott gyászjelentés [8].

Lengyel Béla hagyományainak ápolása

Karlovszky Geyza szakíró véleménye: „Nem volt gyógyszerész, de kevés gyógyszerész dolgozott oly szeretettel a gyógyszerészeti pályán színvonalának emeléséért, mint Lengyel Béla egész életén át.” [9].

5. ábra. Lengyel Béla Jutalomérem. Madarassy Walter műve, 1930; 35 mm [10]

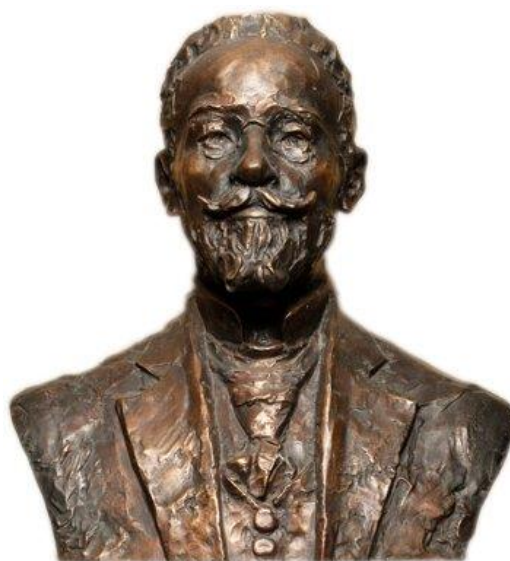
6. ábra. Lengyel Béla Emléktábla Körösladányban

Körösladány önkormányzatának döntése alapján a város északi részén 1941–42-ben létesített ONCSA- (Országos Nép- és Családvédelmi Alap) településrész egyik utcája 1991. október 24-én a „Lengyel Béla utca” elnevezést kapta [11]. – Egykori házuk falán emléktáblát helyeztek el. – Rippl-Rónai József még egyetemista korában (1880 körül) megfestette (az SE Gyógyszerészeti Intézetben látható). – Madarassy Walter 1930-ban jutalomérmet vésett.

Az intézői lakás az 1700-as évek végén épült (ma Wenckheim utca 4.). Gyermekéveit Lengyel Béla itt töltötte. A ház ma is áll [11].

7. ábra. 100 éves megemlékezés

8. ábra. Lengyel Béla Emléktábla Körösladányban

2013. május 3.: 100 éve hunyt el. Az emléktábla koszorúzása alkalmával beszédet mondott prof. Lengyel Béla (a dédunoka), bal szélén, felesége balról az ötödik.

Egyéb hivatkozások. Vámos Éva leírása szerint az Eötvös Lóránd Tudományegyetem új kémiai tömbjében híres tudósok (mell)szobrai díszítik a Gömb-aulát, közöttük Lengyel Béla, Than Károly és Winkler Lajos mellszobra [12].

A [13–17] szám alatt további részletek is olvashatók.

Kiállítás: Lengyel Béla üvegtechnikai készülékei. A Körösladányi Helytörténeti Gyűjtemények Háza kiállítótermében 2013 nyarán – főként prof. Lengyel Béla (a dédunoka) gyűjteményéből – id. Lengyel Béla által készített több tucat analitikai, vizsgáló és kémiai folyamatok végzésére alkalmas, ma is működő üvegtechnikai készüléket mutattak be.

Összefoglalás

A 19. század utolsó évtizedeiben és a 20. században magyar gyógyszerészek és vegyészek is – a korábbi hagyományokat követve – alapjaiban járultak hozzá a kémia és a gyógyszerészet fejlődéséhez. E kiemelkedő tudós egyéniségek egyike az 1844-ben született Lengyel Béla.

Irodalom

1. *** Révai Nagy Lexikona 7. kötet, Révai Testvérek Irodalmi Intézet Rt., Budapest, 1912, 200.
2. *** Révai Nagy Lexikona, 12. kötet, Révai Testvérek Irodalmi Int. Rt., Budapest, 1915, 638.
3. Halmai J.: *Lengyel Béla. Gyógyszerészet*, 1959, 3:32-33
4. *** Magyar Nagylexikon, 12. kötet. Magyar Nagylexikon Kiadó, Budapest, 2001, 8.
5. Lengyel B., Proszt J., Szarvas P.: *Általános és szervetlen kémia* 6. kiadás. Tankönyvkiadó, Budapest, 1972.
6. Újsághír. Szerda, 1913. március 12.
7. Gyógyszerészi Hetilap, 1913, 52:170.
8. Gyászjelentés: prof. dr. Lengyel Béla (a dédunokája bocsátotta rendelkezésünkre)
9. Karlovsky G.: *Gyógyszerész Közlöny*, 1913, 29:166-169, 169-171.
10. Zalai K.: *Gyógyszerészeti numizmatika*. MGYT, Budapest, 1998, 24.
11. Papp L.: Közterületek nevének eredete Körösladányban. *Körösladány*, 2000, 143. 97-98.
12. Vámos É.: *Kémikusok nyomában*. Vegyészek szobrai, emléktáblái Magyarországon [http://: www.termeszetvilaga.hu/szamok/kulonszamok/k0501/vamos.html](http://www.termeszetvilaga.hu/szamok/kulonszamok/k0501/vamos.html)
13. Szőkefalvi Nagy Z.: Lengyel Béla (A múlt magyar tudósai). Akadémiai Kiadó, Budapest, 1983.
14. Szabadváry F., Szőkefalvy-Nagy Z.: *A kémia története Magyarországon*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1972, 198-199.
15. Kapronczai K.: Magyar orvoséletrajzi lexikon. Budapest, 1978.
16. Vértes A.: Egy évszázada fedezték fel a polóniumot és a rádi-umot. *Magyar Tudomány*, 1999, 1 sz. http://epa.oszk.hu/00700/00775/00001/1999_01_16.html
17. *** *Magyarország a XX. században*. A kémia tudományának kialakulása Magyarországon a 18-19. században és a 20. sz. elején. <http://mek.oszk.hu/02100/02185/html/667/html>